Глава 12

„Процентната“ салфетка

Една неуспешна британска военна инициатива на другия край на Европа обаче ще повлияе неочаквано на българската съдба. Силно разтревожен от бързото напредване на Червената армия през август и забавянето на западните съюзници, Чърчил се съвещава със своите генерали, търсейки решение за по-ускорено напредване на войските към Германия. Допълнителен стимул са и непрестанните бомбардировки на Лондон с балистични ракети „Фау-2“, изстрелвани от холандска територия. Фелдмаршал Бърнард Монтгомъри предлага план за завземане на стратегическите мостове от поречието на Долен Рейн в Холандия с мощен въздушен десант в тила на противника. По този начин би могла да бъде заобиколена германската отбранителна линия „Зигфрид“ и отворен пряк път към Берлин. При успех на плана се очаква Райхът да капитулира до края на годината. Монтгомъри успява да убеди американския главнокомандващ на съюзническите сили Дуайт Айзенхауер и на 17 септември операцията, станала известна под името „Маркет Гардън“, започва. Начело на противостоящите войски на Райха е фелдмаршал Валтер Модел. Той е изненадан от масирания парашутен десант, но бързо вижда недостатъците на операцията и споделя пред своя щаб: „За всеки има път към ада, а Монтгомъри току-що намери своя“. Модел се оказва частично прав. Монтгомъри не стига до ада, но неговият план претърпява пълен провал. Въпреки храбростта и героичната съпротива на парашутистите и подкрепящите ги сухопътни съединения, подценените и този път германски сили за 10 дни ликвидират опита за пробив. (123) Отчитайки неуспеха и дадените жертви, Монтгомъри споделя в своите мемоари: „Изгубихме Берлин, тъй като не успяхме да разработим добър оперативен план през август 1944 г. след победата в Нормандия“. (124) Крахът на Хитлеровия райх се отдалечава във времето, британският престиж е накърнен, но за Чърчил и неговото правителство в момента е важно да намерят начин за ограничаване на Сталиновата инвазия в Централна и Югоизточна Европа. В Лондон решават чрез директни преговори

със съветското ръководство да защитят интересите на Обединеното кралство и да не допуснат проникване на болшевизма в Средиземноморието.

На 9 октомври Чърчил и Идън пристигат на официално посещение в Москва. Посрещнати са изключително сърдечно и незабавно започват преговори със Сталин и Молотов за бъдещето на балканските страни, Румъния и Унгария. Отиват с ясното намерение да сключат изгодна сделка за разпределение на политическа доминация зад гърба на своите американски партньори, тъй като позициите на президента Рузвелт и Държавния департамент за предоставяне на възможности за следвоенно демократично самоопределение на отделните държави и недопускане на установени „сфери на влияние" остават категорично непроменени. Още на първата среща Чърчил написва върху една салфетка своето предложение за процентно поделяне на „отговорностите". Според това предложение СССР следва да има 90% влияние в Румъния, а Великобритания – 90% влияние в Гърция. В Югославия и Унгария съотношението е 50 към 50 процента. В България СССР следва да има 75%, а западните съюзници – общо 25%. Сталин се съгласява и поставя одобрителен знак върху салфетката. (125) Той е изключително доволен от неочаквания подарък и тепърва ще има възможност да покаже, че в страните под окупация на Червената армия неговото влияние ще стане 100%. Ден по-късно – на 11 октомври, Чърчил изпраща две писма – до Рузвелт и до Сталин. В писмото до американския президент той не споменава нищо за процентните договорености, подчертава, че е абсолютно необходимо да се постигне съгласие за Балканите, и добавя, че „нищо няма да бъде решено освен предварителни споразумения между Великобритания и Русия, които подлежат на бъдеща дискусия и преразглеждане с Вас". (126) В писмото си до Сталин той заявява, че договорените процентни съотношения „могат да бъдат възприети за груби, дори безчовечни, ако те бъдат подложени на разглеждане от външните министерства и дипломатите навсякъде по света. Следователно те не могат да служат за основа на никакъв публичен документ, поне не в настоящото време". (127) Американският посланик Хариман не участва в преговорите. Той научава, че англичаните са дискутирали въпроса за „сфери на влияние" и макар постигнатото да не ангажира Съединените щати, то щяло да им бъде съобщено. Чърчил и Идън се съгласяват преговорите за примирие с България да се проведат в Москва, а мъглява британска интерпретация относно останалите договорености е изпратена

във Вашингтон. Според нея и допълнителния коментар на Идън новоучредената Контролна комисия ще действа за целият период на примирието до сключване на мирен договор с България, като през „първоначалния период няма да има директно британско и американско участие в СКК, но ще бъдат установени съюзнически мисии както в Румъния, а през втория период, след края на военните действия, ще има тристранно участие под съветско председателство". (128) Обърканите обяснения на британския външен министър дават достатъчно основание на Уинант да напише специално поверително писмо до Хъл на 12 октомври „...изглежда, че руснаците ще ръководят Контролната комисия, а ние и британците ще имаме спомагателни функции. Съобщенията се отнасят и за различни проценти на контрол, чието значение не е ясно". Напротив, съвсем ясно е, но на Уинант са съобщени само тези за Унгария, Румъния и Югославия, при това неточно. Постигнатото разпределение на влияние по отношение на България изобщо не е споменато. Уинант отбелязва, че би било по-мъдро от страна на британците да изготвят заедно със САЩ общи позиции за преговори с руснаците, отколкото да се договарят на двустранна среща, и той може само да подозира как е решаван българският въпрос: – „Според първоначалната оценка на разговорите по отношение на българските условия за примирие и от доказателствата, които видях, може да се предположи, че нашият приятел Идън си е продал гащите". (129) Неговото мнение отразява доста точно основната цел на управляващите в Лондон, за които България остава извън сферата на английските приоритети – „да продължат техните отношения с Гърция и да поддържат в някаква достатъчна степен контрола в Югославия за защита на британските средиземноморски интереси". Отговорът на държавния секретар Хъл до Уинант показва изненада от „процентните" пазарлъци в Москва, макар във Вашингтон все още да не знаят за техните български измерения: „Ние не разбираме как процентните отговорности могат да бъдат разпределяни и ние не знаем нищо за каквото и да било американско участие в такъв план". (130) Констатацията на Хъл е напълно логична, защото и до ден днешен, вече 70 години след тези събития, никой по света не е успял да изнамери метод и единици за измерване на насилствено наложено „процентно политическо влияние". Започвайки да работи на двустранна основа със Сталин и Молотов, британската дипломация фактически обезсмисля и Европейската консултативна комисия, превръщайки я в регистратор на московските договорености по отношение на България.

В последвалата телеграма на Идън бъдещата доминираща роля на Кремъл се изяснява окончателно: „Молотов настоява съветското Главно командване да държи на практика основните насоки на работа на Контролната комисия за целия период на нейната дейност по силата на продължаващото присъствие на съветски войски в България и по силата на преобладаващите руски интереси, които Великобритания е признала за техни в тази държава". (131)

В Москва ръководството на комисията за България е определено незабавно. Маршал Толбухин е назначен за председател, негов заместник е генерал Сергей Бирюзов, а помощник на председателя става генерал Александър Черепанов, който по съвместителство ще бъде и главен военен съветник на българското правителство. Поставянето на СКК под военно вместо под дипломатическо ръководство увеличава възможностите на Съветския съюз да налага пряко чрез армията, която е единствената присъстваща в страната чужда военна сила, своите виждания по всеки конкретен въпрос. Постепенно представителите на западните съюзници ще останат изолирани, а властта ще се упражнява от съветските военни командири, настанени във всички големи градове.